

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

4 СОН, 4 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 4, ВЫПУСК 4

LAWYER HERALD

VOLUME 4, ISSUE 4

TOSHKENT-2024

Мундарижа

МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ. ИЖТИМОЙ ТАЪМИНОТ ҲУҚУҚИ

1. RAXIMBERGANOVA Bonu Davlatnazarovna

MUDDATLI MEHNAT SHARTNOMASI BANDLIKNING NOTIPIK SHAKLI SIFATIDA..... 8

СУД ҲОКИМИЯТИ. ПРОКУРОР НАЗОРАТИ.

ҲУҚУҚНИ МУҲОҲАЗА ҚИЛИШ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

2. АБДУОЛИМОВ Уринбой Худобердиевич

ЎЗБЕКИСТОН ВА ТУРКИЯ ПРОКУРАТУРА ОРГАНЛАРИ

РИВОЖЛАНИШИНИНГ РЕТРОСПЕКТИВ ТАҲЛИЛИ..... 15

ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ. КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ

3. АБДУРАСУЛОВА Кумриниса Раимкуловна

КРИМИНОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА И ПРОФИЛАКТИКА ПРЕСТУПНОСТИ
НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ..... 22

4. ТЎРАБАЕВА Зиёда Якубовна

ВОЯГА ЕТМАГАНЛАРНИ ЖАЗОНИ ЎТАШДАН МУДДАТИДАН ИЛГАРИ ШАРТЛИ
РАВИШДА ОЗОД ҚИЛИШ..... 32

5. ХАЙДАРОВ Шухратжон Джумаевич

КАСБ ЮЗАСИДАН ЎЗ ВАЗИФАЛАРИНИ ЛОЗИМ ДАРАЖАДА БАЖАРМАСЛИК
ЖИНОЯТИНИНГ СУБЪЕКТИ..... 44

6. КАРАКЕТОВА Дилноза Юлдашевна

БЕЗОРИЛИК ЖИНОЯТИ ОБЪЕКТИВ ТОМОНИ БЕЛГИЛАРИНИНГ ЎЗИГА ХОС
ХУСУСИЯТЛАРИ: ТАҲЛИЛ ВА ТАКЛИФ..... 52

7. TOSHEVA Maftuna Anvar qizi

QO'SHMACHILIK QILISH YOKI FONISHAXONA SAQLASH JINOYATINING
JINOYAT-HUQUQIY JIHATLARI..... 62

ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА, ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ

8. ИМОМНАЗАРОВ Алишер Хасанович

ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИДА КЎЗДАН КЕЧИРИШ: ЎЗБЕКИСТОН ВА ХОРИЖИЙ
МАМЛАКАТЛАР ҚОНУНЧИЛИГИ ҚИЁСИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАҲЛИЛИ..... 69

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

9. РАСУЛОВ Журабек Абдусамиевич

ХАЛҚАРО МИГРАЦИЯ ҲУҚУҚИНИНГ ШАРТНОМАВИЙ МАНБАЛАРИ..... 79

10. АЗХОДЖАЕВА Роза Алтыновна

МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ВОПРОСОВ БЕЗОПАСНОСТИ ГЕННО-
МОДИФИЦИРОВАННЫХ ПРОДУКТОВ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ЗДОРОВЬЕ ДЕТЕЙ..... 85

11. ХУДАЙБЕРДИЕВА Шоҳиста Акмал қизи ЎЗБЕКИСТОН ВА ТУРКИЯ ЎРТАСИДАГИ ҲАМКОРЛИКНИ ТАРТИБГА СОЛУВЧИ СИЁСИЙ СОҲАГА ОИД ХАЛҚАРО ШАРТНОМАЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ.....	92
12. РАХМОНКУЛОВА Нилуфар Ходжи-Акбаровна ЗАЩИТА ПРАВ ЖЕНЩИН: ОНЛАЙН ПЛАТФОРМЫ.....	99
13. ЕСЕМУРАТОВ Алишер Избасарович МИГРАНТЛАР ҲУҚУҚЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ КОНЦЕПЦИЯЛАРИ	108
14. ABDULLAYEVA Dilfuza МЕННАТ MUNOSABATLARIDA KAMSITISHGA YO'L QO'YMASLIK: XALQARO MENNAT STANDARTLARI VA MILLIY QONUNCHILIK.....	117
15. ТУРСУНОВ Ойбек РОЛЬ ЕВРОПЕЙСКОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ КОМИССИИ В СФЕРЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ И ОХРАНЫ ТРАНСГРАНИЧНЫХ ВОДОТОКОВ.....	123

ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

16. UMARXANOVA Dildora Sharipxanovna AYOLLARNING ODIL SUDLOVGA ERISHISH DARAJASINI OSHIRISH: YEVROPA ITTIFOQI MAMLAKATLARI TAJRIBASI VA MILLIY AMALIYOT	128
17. YULDOSHBEKOV Avazbek Alisher o'g'li SOLIQ MASLANATCHILARI KASBIY JAVOBGARLIGINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.....	136
18. МЕЛИЕВ Худоёр КОРРУПЦИЯВИЙ ЖИНОЯТЧИЛИККА ИМКОН БЕРГАН ШАРТ-ШАРОИТЛАР.....	144

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

ХУДАЙБЕРДИЕВА Шоҳиста Акмал қизи
Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси
миллий Маркази таянч докторанти (PhD)
E-mail: yelenaskot@gmail.com

ЎЗБЕКИСТОН ВА ТУРКИЯ ЎРТАСИДАГИ ҲАМКОРЛИКНИ ТАРТИБГА СОЛУВЧИ СИЁСИЙ СОҲАГА ОИД ХАЛҚАРО ШАРТНОМАЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

For citation (иктибос келтириш учун, для цитирования): ХУДАЙБЕРДИЕВА Ш.А.
Ўзбекистон ва Туркия ўртасидаги ҳамкорликни тартибга солувчи сиёсий соҳага оид
халқаро шартномаларнинг ўзига хос хусусиятлари // Юрист ахборотномаси – Вестник
юриста – Lawyer herald. № 4 (2024) Б. 92-98.

 4 (2024) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2024-4-11>

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақолада муаллиф томонидан Ўзбекистон ва Туркия ўртасидаги сиёсий шартномаларнинг мазмун-моҳияти ва мазкур турдаги шартномаларнинг ўзига хос хусусиятларини тизимли ўрганилиб илмий-назарий асослантирилган. Сиёсий битимларнинг юридик табиати ва уларга оид илмий ёндашувлар ўрганилган. Ўзбекистон ва Туркия Республикалари ўртасидаги сиёсий соҳага оид 10 дан ортиқ халқаро шартномаларни махсус, мантиқий, сиёсий, теологик, тизимли, норматив шарҳлаш усулларида фойдаланиб таҳлил қилинган. Сиёсий соҳадаги ҳамкорлик масалалари ҳамда икки давлат ўртасидаги сиёсий ҳамкорликнинг бугунги кунда давлатлар ва халқлар ўртасидаги аҳамияти ва долзарблиги масалалари ёритилган.

Калит сўзлар: халқаро шартномалар, ҳамкорлик, Ўзбекистон ва Туркия ўртасидаги сиёсий шартномалар, стратегик ҳамкорлик, ҳуқуқий-шартномавий ҳамкорлик, Туркия Республикаси халқаро сиёсий шартномалари.

XUDAYBERDIYEVA Shohista
PhD student of the National Center for
Human Rights of the Republic of Uzbekistan
E-mail: yelenaskot@gmail.com

PECULIARITIES OF INTERNATIONAL AGREEMENTS IN THE POLITICAL SPHERE REGULATING COOPERATION BETWEEN THE UZBEKISTAN AND TÜRKIYE

ANNOTATION

In this article, the author systematically studied the essence of the political agreements between the Republics of Uzbekistan and Türkiye and the specific features of these agreements. Legal nature of political deals and scientific approaches to political deals are studied. More than 10 international agreements related to the political sphere between the Republics of Uzbekistan and Türkiye were analyzed using special, logical, political, theological, systematic,

and normative methods of interpretation. Issues of cooperation in the political sphere, as well as the importance and relevance of political cooperation between the two countries today between states and peoples, were highlighted.

Keywords: international agreements, cooperation, political agreements between the Republics of Uzbekistan and Türkiye, strategic cooperation, legal-contractual cooperation, international political agreements of the Republic of Türkiye.

ХУДАЙБЕРДИЕВА Шоҳиста

Базовый докторант Национального центра
по правам человека Республики Узбекистан

E-mail: yelenaskot@gmail.com

ОСОБЕННОСТИ МЕЖДУНАРОДНЫХ ДОГОВОРОВ В ПОЛИТИЧЕСКОЙ СФЕРЕ, РЕГУЛИРУЮЩИХ СОТРУДНИЧЕСТВО МЕЖДУ УЗБЕКИСТАНом И ТУРЦИЕЙ

АННОТАЦИЯ

В данной статье автором проведено систематическое исследование сущности и специфических характеристик политических соглашений между Узбекистаном и Турцией, получившее научно-теоретическое обоснование. Изучены юридическая природа политических договоров и научные подходы к ним. Более 10 международных договоров в политической сфере между Республикой Узбекистан и Турецкой Республикой проанализированы с применением специальных, логических, политических, теологических, системных и нормативных методов толкования. Освещены вопросы сотрудничества в политической сфере, а также актуальность и значение политического сотрудничества между двумя государствами для современных государств и народов.

Ключевые слова: международные соглашения, сотрудничество, политические соглашения между Республиками Узбекистан и Турция, стратегическое сотрудничество, договорно-правовое сотрудничество, международно-политические соглашения Турецкой Республики.

Ўзбекистон ва Туркия Республикалари ўртасидаги халқаро шартномаларнинг хусусиятлари шартномавий-ҳуқуқий тартибга солиш воситалари орқали шаклланган давлатлараро муносабатларнинг асосий кўринишини намоён этади. Г.А.Маткаримова халқаро шартномаларни миллий ҳуқуқда қўллаш тамойилларини халқаро шартномаларни қуйидаги мезонларга кўра таснифлашнинг алоҳида аҳамиятини таъкидлайди: сиёсий шартномалар; иқтисодий шартномалар; маданият, санъат, таълим соҳасидаги шартномалар. Шу билан бирга, ўзбек олими халқаро муносабатларни ҳуқуқий тартибга солиш тизимининг жадал ривожланиши муҳим миқдордаги янги турдаги шартномаларнинг пайдо бўлишини ва уларни миллий қонунчиликда қўллашни тақозо этишини таъкидлайди[1].

Ҳ.Юнусов Европа Иттифоқи ва ҳамжамиятлари ва унинг аъзо давлатлари билан Ўзбекистон Республикаси ўртасида кўп томонлама дипломатик алоқаларнинг ўрнатилиши томонлар орасидаги сиёсий, иқтисодий, маданий, илмий ва бошқа соҳалардаги ҳамкорликнинг ташкил этиши ҳамда мазкур норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар етарли даражада кўп сонли ва кенг қамровли бўлиб, ўзаро алоқаларнинг сиёсий, ижтимоий-иқтисодий ва маданий соҳаларини қамраб олади[2]. Минтақа мамлакатлари, айниқса, Ўзбекистон билан алоқаларга устувор мавқе бериш, сиёсий, транспорт, энергетика, савдо, инвестиция соҳаларидаги ҳамкорликни янада кучайтириш лозимлиги таъкидланди[3].

Юқоридаги фикрларга қўшилган ҳолда, биз ҳам Ўзбекистон ва Туркия Республикалари ўртасидаги ҳамкорликни ривожлантиришнинг халқаро-ҳуқуқий жиҳатларининг

ўзига хос хусусиятларини, шунингдек, шакли, предметини ҳисобга олган ҳолда, Ўзбекистоннинг шартномавий-ҳуқуқий базасига нисбатан ҳам қўлланилиши мумкин, деб ҳисоблаймиз. “Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари тўғрисида”ги Қонуннинг 4-моддасида кўра халқаро шартномалар мазмуни қуйидагилардан иборат бўлиши мумкинлиги белгилаб қўйилган: “Халқаро шартномалар мазмунига қараб иқтисодий, сиёсий, ҳуқуқий шартномалар бўлиши, шунингдек бошқа масалалар бўйича тузилиши мумкин” [4]. Шунга кўра, Ўзбекистон ва Туркия Республикалари ўртасидаги халқаро шартномаларни тўртта гуруҳга бўлиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади: сиёсий, иқтисодий, ижтимоий-гуманитар, ҳуқуқий соҳа ва ТДТ доирасидаги кўп томонлама халқаро шартномалар.

Шундан сиёсий шартномалар ва уларнинг ўзига хос хусусиятларига тўхталиб ўтамиз. **Сиёсий соҳага оид битимлар.** Буларга дипломатик муносабатлар ўрнатиш тўғрисида, сиёсий характердаги умумий масалалар бўйича, тинчлик ва хавфсизликни сақлашга қаратилган муносабатлар ва бошқалар (10 дан ортиқ асосий ҳужжатлар).

Икки давлат ўртасида ўзаро ишонч ва манфаатларга асосланган сиёсий характердаги бундай халқаро шартномаларнинг давлатлараро муносабатлардаги ўрни яққол намоён бўлмоқда. Бу “халқаро шартнома орқали давлатлар халқаро ҳамжамиятдаги ўзларининг асосий вазифасини – долзарб муаммоларни ҳал қилиш жараёнида суверен иштирокчи функциясини шартнома орқали ўз розилигини билдирган ҳолда амалга ошириши билан изоҳланади. Халқаро ҳуқуқ тамойили “*pacta sunt servanda*” [5] (“шартномаларнинг ҳурмат қилиниши”)га кўра, халқаро шартнома бўйича мажбуриятларни виждонан бажариш, Ўзбекистон ва Туркия Республикалари халқаро ҳуқуқ ва халқаро шартномаларнинг асосий субъектлари бўлиб, улар ўз суверенитетидан келиб чиқиб, ушбу ҳуқуққа юридик жиҳатдан мажбурий хусусиятни беришга қодир бўлиб, ўзаро ҳамкорликнинг барча соҳаларида: сиёсат, иқтисодиёт ва гуманитар соҳаларда давлатлараро муносабатлар учун мустаҳкам пойдевор яратдилар.

Ўзбекистон ва Туркия Республикаси давлат раҳбарларининг мунтазам бўлиб ўтаётган учрашувлари амалий соҳалардаги ҳамкорликни ривожлантириш ва кенг қамровли стратегик ҳамкорлик муносабатларини янада чуқурлаштириш йўлидаги сифат ўзгаришлари билан тавсифланган Ўзбекистон-Туркия шартномавий-ҳуқуқий базасини ривожлантиришда янги йирик қадам бўлди. Икки давлат ўртасида кенг кўламда сиёсий келишувлар асосида шартномавий-ҳуқуқий ҳамкорликни такомиллаштириш жараёнининг жадал ривожланиши шартнома ва битимлар сонининг ортиб бориши расмий характерга эга эмас, балки ўзига хос, амалий тартибга солиш предметига эга эканлигини кўрсатади. Бу эса ўз навбатида идоралараро даражада тузилган халқаро шартномалар сонининг кўпайиши билан ҳам тасдиқланади, бу Ўзбекистон ва Туркия Республикалари ўртасидаги кенг кўламда халқаро алоқаларни янада батафсил ва мазмунли тартибга солишнинг ҳуқуқий механизмларини ишлаб чиқиш зарурати ортиб бораётганлигини кўрсатади. Миллий қонунчиликни такомиллаштириш тажрибасини ўрганиш ва ўзаро фойдаланиш, ҳуқуқий ахборот ва илмий ғоялар алмашишга қизиқиш ортиб бормоқда. Давлатлар ўзаро муносабатларни тартибга солиш жиҳатларини шартномалар орқали амалга оширадиган янги соҳалар пайдо бўлмоқда.

Икки давлатнинг ҳамкорлиги суверенитет ва ҳудудий яхлитликни ўзаро ҳурмат қилиш, бир-бирининг ички ишларига аралашмаслик, тенг ҳуқуқлилик ва манфаатдорлик тамойилларига асослангани икки давлатнинг шартномавий-ҳуқуқий базасининг кенгайишига катта ёрдам бермоқда. Ўзбекистон ва Туркия Республикалари ўртасидаги ҳамкорликнинг турли соҳаларини тартибга солувчи халқаро шартномалар қоидаларини амалга оширишда томонлар халқаро ҳуқуқнинг умумэтироф этилган нормаларига амал қиладилар.

1996 йил 8 апрелда имзоланган “Абадий дўстлик ва ҳамкорлик тўғрисида”ги шартнома икки давлат ўртасидаги муносабатларнинг ҳуқуқий асосининг ўзаги ва икки томонлама ҳамкорликни тартибга солувчи асосий ҳужжат бўлиб, икки томонлама муносабатлар тарихидаги муҳим воқеа бўлди. Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти

И.А.Каримовнинг 1996 йилдаги Туркияга давлат ташрифи чоғида мазкур шартнома сиёсий ҳамкорлик, хавфсизлик, савдо-иқтисодий, ижтимоий-гуманитар[6] алоқалар ва бошқа йўналишлар бўйича кенг кўламли ҳамкорликка асос бўлишини таъкидлади. Шартнома қоидаларига мувофиқ, томонлар савдо-иқтисодий, ҳарбий-техникавий, илмий-техникавий, ёқилғи-энергетика, тоғ-кон саноати, ишлаб чиқариш, тўқимачилик, инфратузилма қурилиши, молия, қишлоқ хўжалиги, ахборот технологиялари, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва бошқа соҳалардаги ҳамкорликни ривожлантирадлар[7].

2018 йил 13 апрелда Ўзбекистон Республикаси билан Туркия Республикаси ўртасида “Минтақалараро ҳамкорлик тўғрисида”ги битим тузилган бўлиб, давлатлараро муносабатларни минтақалараро ҳамкорлик даражасига кўтариш мақсад қилинган. Ўзбекистон умумий хавфсизлик ва минтақавий барқарорликни сақлаш тамойилига асосланган ҳолда ўз миллий хавфсизлигини мустаҳкамлаш ва ташқи таҳдидларга қарши курашиш бўйича муносабатларни шартномалар асосида қуриш ниятида эканлиги қайд этилган[8]. Шу нуқтаи назардан, Ўзбекистон ва Туркия Республикалари ҳар томонлама минтақавий хавфсизликни халқаро-ҳуқуқий қўллаб-қувватлаш муаммоларига алоҳида эътибор қаратмоқда, бу йўналишда икки томонлама муносабатларда ва улар ўртасида имзоланган шартномаларнинг ҳуқуқий нормаларига мувофиқ кўп томонлама асосда ҳам фаол ҳамкорлик қилмоқда.

Халқаро терроризм, диний экстремизм ва наркотик воситалар, психотроп моддаларини ғайриқонуний тарқатишга ва таҳдидлари даражасининг бир хил баҳоланиши Ўзбекистон ва Туркия Республикаларининг умумий хавфсизлик ҳолатига эришиш йўлида саъй-ҳаракатларини бирлаштириш имконини берувчи ҳуқуқий тартибга солишнинг шартномавий асосини[9] шакллантиришга интилишига сабаб бўлди.

Ўзбекистон ва Туркия Республикалари ўртасидаги сиёсий характердаги умумий масалалар бўйича ҳамкорликни, тинчлик ва хавфсизликни сақлашга доир муносабатларни кўзда тутувчи сиёсий шартномаларнинг ҳуқуқий асосларини таҳлил қилиш шуни кўрсатадики, бундай турдаги битимлар сони ортиб бориш тенденцияси кузатиламоқда. Жумладан, 1992 йил 4 мартдаги “Ўзбекистон Республикаси билан Туркия Республикаси ўртасида дипломатик муносабатларини ўрнатиш тўғрисида”ги Протокол[10], 1993 йил 5 апрелдаги “Наркотик воситалари ва психотроп моддаларини ғайриқонуний тарқатишга ва терроризмга қарши кураш соҳасида ҳамкорлик тўғрисида”ги битим, 2003 йил 19 декабрдаги “Халқаро терроризмга қарши кураш соҳасида ҳамкорлик тўғрисида”ги битим, 2024 йил 6 июлдаги “Кенг қамровли стратегик шерикликни чуқурлаштириш тўғрисида”ги қўшма декларацияни ва бир қатор бошқа ҳужжатлар.

“Наркотик воситалари ва психотроп моддаларини ғайриқонуний тарқатишга ва терроризмга қарши кураш соҳасида ҳамкорлик тўғрисида”ги битимга кўра[11], масъул идоралар томонидан тайинланадиган мутахассислардан ташкил топадиган ўзбек-турк қўмитаси бир йил давомида камида бир марта ёки зарурат туғилганда учрашиб турадилар.

Қўшма қўмита терроризмга қарши курашда ўз фаолиятини қуйидаги соҳаларда мувофиқлаштириш учун масъул:

- турли хил террористик ташкилотларнинг фаолиятлари ва услублари ҳақида маълумотлар билан алмашиш ҳамда террористик таҳдидлар, айниқса икки давлат манфаатларига хавф солувчи таҳдидларга нисбатан бўлган маълумотларни доимий равишда янгилаб туриш;

- террористлар томонидан қўлланиладиган янги террористик услубларга қарши жамоат транспорти воситалари, аэропортларни қўриқлаш учун кўрилган хавфсизлик чораларини уйғунлаштириш ва кучайтириш мақсадида маълумотлар ва тажриба алмашиш.

Жиноятчиликка қарши курашда ҳамкорлик, айниқса, Аҳдлашувчи Томонларнинг манфаатларига бевосита таъсир кўрсатадиган маълумотларни янгилаш ва улар билан алмашишга қаратилади.

- Ҳамкорлик асосан қуйидаги соҳалардаги курашни қамраб олади: қурол-яроғ ва

наркотиклар (шужумладан, уларнинг таркибий қисмлари), портловчи моддалар, нақлиёт воситалари ҳамда санъат асарларини ғайриқонуний тарқатиш; қуролли босқинчилик; банкнотлар, ҳужжатлар ва қимматли қоғозларни қалбакилаштириш;

- наркотиклар (жумладан, наркотик воситалари, психотроп моддалари ҳамда уларни тайёрлашда ишлатиладиган моддалар)ни ғайриқонуний тарқатишга қарши курашда маълумотлар билан алмашиш ва ҳамкорлик қилиш, шунингдек ҳар икки давлатда наркотиклар билан боғлиқ суиистеъмоллар ва уларга қарши кураш услубларини ҳам қамраб олади.

Сиёсий келишувларни таснифлашнинг илмий ёндашувлари ҳақида сўз кетганда, авваламбор олимларнинг амалда ўхшаш нуқтаи назарларини қайд этиш керак. Шундай қилиб, сиёсий шартномалар тинчлик шартномалари, иттифоқ шартномалари, дўстлик, ҳамкорлик ва ўзаро ёрдам шартномалари, ҳужум қилмаслик тўғрисидаги шартномалар, бетарафлик шартномалари, ҳарбий ёрдам тўғрисидаги шартномалар, қўшма декларациялар, баёнотлар ва коммуникелар, низоларни тинч йўл билан ҳал қилиш тўғрисидаги битимларни ўз ичига олади.

Л.Д.Тимченконинг фикрича, сиёсий шартномалар тинчлик ва хавфсизликни сақлаш, турли иттифоқлар доирасида ўзаро ёрдам кўрсатиш, бетарафлик, ҳудудий масалалар, қурол-яроғларни қисқартириш ва бошқалар бўйича муносабатларни тартибга солади [12].

Шуни ҳам ёдда тутиш керакки, “кенг кўламли икки томонлама иқтисодий муносабатларни тартибга солувчи халқаро шартномалар қаторида биринчи навбатда умумий сиёсий аҳамиятга эга бўлган дўстлик, ҳамкорлик ва ўзаро ёрдам тўғрисидаги (яхши кўшничилик тўғрисида) шартномалар каби асосли шартномаларни қайд этиш лозим. Уларда томонларнинг асосий сиёсий мажбуриятлари билан бир қаторда иқтисодий ҳамкорликни кенгайтириш, тижорат битимларини тузишга кўмаклашиш ва ҳоказолар билан боғлиқ мажбуриятлар ҳам назарда тутилган. Бундай шартномалар одатда ўзига хос мажбуриятларни ўз ичига олмайди, балки ҳамкорлик бунда умумий характерланади.

Шу нуқтаи назардан, Ўзбекистон ва Туркия Республикалари ўртасидаги “Абадий дўстлик ва ҳамкорлик тўғрисида”ги шартномаси қоидалари янги шаклларни аниқлаш орқали савдо-иқтисодий ва транспорт ҳамкорлигини ривожлантириш бўйича икки томонлама шартномавий-ҳуқуқий базани кенгайтириш чора-тадбирларига тааллуқли кенг кўламли масалаларни қамраб олганини таъкидлаш лозим. Хусусан, шартномада “Томонлар ўзлари иштирок этаётган келишувларга мувофиқ иқтисодий, савдо муносабатларини, илм, технология ва атроф-муҳит соҳаларидаги алоқаларни” [13] деб белгилаб қўйилган. 2024 йилги “Кенг қамровли стратегик шерикликни чуқурлаштириш тўғрисида”ги декларацияда Ўзбекистон ва Туркия Республикалари ўртасида хавфсизлик ва мудофаа, терроризм, экстремизм ва радикализмга қарши курашиш соҳасида ҳамкорликни янада мустаҳкамлаш ва мувофиқлаштириш ҳамда транспорт-коммуникация соҳасида ўзаро ҳамкорликни фаол ривожлантириш, минтақавий инфратузилма тармоғини яратишга кўмаклашиш каби масалалар таъкидланган [14].

Сиёсий келишувларни таснифлашда унинг кичик гуруҳи сифатида бундай келишувлар, яъни Ўзбекистон ва Туркия Республикалари ўртасидаги савдо-иқтисодий, транспорт-коммуникация ва ўзаро ҳамкорликнинг бошқа соҳаларини ҳам қамраб олиши билан характерланади.

Халқаро-ҳуқуқий тартиботни мустаҳкамлаш давлатларнинг ўзаро ҳуқуқ ва мажбуриятларни ўрнатиш истагини акс эттиради. Бутун халқаро тизимнинг барқарор ишлаши, халқаро муносабатларнинг нормал ҳолати ва халқаро ҳуқуқнинг самарадорлиги суверен давлатлар ўртасидаги халқаро ҳамкорликнинг юқори даражасига боғлиқ.

Бундан ташқари, фикримизча, тартибга солиш объекти фақатгина халқаро шартномага хос эмас, чунки у тартибга солиш функциясини халқаро ҳуқуқнинг бошқа қоидалари билан биргаликда бажариши мумкин. Шартнома баъзан халқаро ҳуқуқ нормалари йиғиндисини ифодаласа-да, бундай нормалар мажмуи муайян тизимда ва халқаро ҳуқуқнинг бошқа нормалари ва институтларининг бутун гуруҳи билан

чамбарчас боғлиқ ҳолда ишлайди.

Шу ўринда, Туркия Республикасининг халқаро сиёсий шартномалари ва ички қонунчилигининг норматив таркибий қисмлари ўртасидаги муносабатларнинг ўзига хос хусусиятларига қисқача тўхталиб ўтишимиз керак. Туркия Республикаси Конституцияси ва “Халқаро муносабатларни юритиш ва мувофиқлаштириш тўғрисида”ги Қонуни[15], “Президентга айрим шартномалар тузиш ҳуқуқини бериш тўғрисида” Қонуни[16], Президентнинг “Халқаро шартномаларни ратификация қилиш тартиби ва тамойиллари тўғрисида” [17]ги Фармони ва бошқа қоидаларига мувофиқ, хорижий давлатлар билан тузилган шартномалар ва муҳим битимларни ратификация қилиш ва денонсация қилиш тўғрисидаги қарорлар Туркия Буюк Миллат Мажлиси томонидан қабул қилинади[18].

Кўриниб турибдики, Ўзбекистон ва Туркия Республикалари миллий қонунчилиги, шунингдек, халқаро ҳуқуқ ўзаро ижтимоий шартлилик ва изчиллик сифати билан ажралиб туради, бу эса ички ва халқаро ҳуқуқ нормаларининг мазмуний ва таркибий-субстантив ўзаро таъсирига асосланади. Икки давлатнинг ички органлари, муассасалари ва ташкилотлари халқаро ва миллий ҳуқуқ тизимларининг институционал таркибий қисмлари сифатида фаолият юритиб, уларнинг қонун ижодкорлиги ва ҳуқуқни қўллаш босқичларида ҳам, ижросини назорат қилиш жараёнида ҳам ўзаро ҳамкорлигини ташкилий-ҳуқуқий жиҳатдан таъминлайди.

Ўзбекистон ва Туркия Республикалари ўртасидаги муносабатларнинг ҳуқуқий асоси сиёсий, савдо-иқтисодий характердаги давлатлараро ва ҳукуматлараро шартнома ва битимлар мажмуаси билан чекланиб қолмай, балки ўзаро манфаатдорлик нуқтаи назаридан илмий, ижтимоий-гуманитар ҳамкорликни тартибга солувчи ҳужжатлардан иборат. Икки мамлакат илм-фан, маданият, таълим, туризм, спорт, соғлиқни сақлаш каби соҳаларда алоқаларни ривожлантирмоқда.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, сиёсий соҳага оид халқаро шартномаларнинг ўзига хос хусусиятлари қуйидагилар билан белгиланади:

Ҳуқуқий ва сиёсий жиҳатларнинг чамбарчас боғлиқлиги:

Халқаро ҳуқуқнинг асосий манбаи: Сиёсий соҳага оид халқаро шартномалар халқаро ҳуқуқ тизимининг муҳим манбаи ҳисобланади. Улар давлатлар ўртасидаги ҳуқуқий алоқаларни белгилайди ва уларни ҳуқуқий мажбуриятлар билан боғлайди.

Сиёсий мақсадларни рўёбга чиқариш: Сиёсий соҳага оид шартномалар орқали давлатлар ўртасидаги муносабатларни ривожлантириш, ҳамкорликни кучайтириш, муаммоларни ҳал қилиш ва халқаро хавфсизликни таъминлаш каби сиёсий мақсадларни кўзлайди.

Сиёсий манфаатларнинг мувозанати: Сиёсий соҳага оид шартномаларни тузиш жараёнида давлатлар ўзларининг сиёсий манфаатларини ҳисобга олади ва уларнинг мувозанатини топишга ҳаракат қилади.

Сиёсий соҳага оид шартномалар динамик ва ривожланувчи табиатга эга бўлиб, вақт ўтиши билан уларнинг шартлари ўзгариши, янги шартномалар тузилиши ва эски шартномалар бекор қилиниши мумкин. Бундан ташқари халқаро муносабатлардаги ўзгаришларга мослашиши ва ўз вақтида янгиланиши керак.

Сиёсий соҳага оид халқаро шартномалар халқаро ҳуқуқнинг муҳим қисми бўлиб, давлатлар ўртасидаги муносабатларни тартибга солиш, ҳамкорликни кучайтириш ва халқаро хавфсизликни таъминлашда муҳим роль ўйнайди. Уларнинг хусусиятлари ҳуқуқий ва сиёсий жиҳатларнинг чамбарчас боғлиқлиги, кўп томонлама ҳамкорлик, мажбуриятлар ва жавобгарлик, динамик ва ривожланувчи табиат, ижро ва назорат билан белгиланади.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Маткаримова Г.А. Международное право и правовая система Республики Узбекистан: взаимосвязь и взаимовлияние: Автореф. дис.канд.юрид.наук. -Т. :ТГЮИ, 1999. - С.16.
2. Ҳ.Юнусов. “Европа Иттифоқи ва Ўзбекистон Республикаси ўзаро алоқаларининг

хуқуқий асослари”, 2009. – Б.16.

3. Commission parlementaire de coopération UE- Ouzbékistan. III- réunion. Déclaration finale. PE 317.037.2000. - P.2.

4. Ўзбекистон Республикасининг «Халқаро шартномалар тўғрисидаги» Қонуни. ЎРҚ-518-сон 06.01.2019 // URL: <https://lex.uz/docs/4193761>;

5. “Халқаро шартномалар ҳуқуқи тўғрисида”ги Вена конвенцияси 23.05.1969 г // URL: <https://lex.uz/docs/2646414>;

6. Ўзбекистон-Турция: Открываются новые горизонты сотрудничества // Народное слово. 11 мая 1996 г. (Uzbekistan – Turkey: New horizons of cooperation are opening up // Narodnoe slovo. May 11, 1996.)

7. Ўзбекистон Республикаси ва Туркия Жумҳурияти ўртасида “Абадий дўстлик ва ҳамкорлик тўғрисида” шартнома. 08.05.1996 й. // URL: <https://lex.uz/docs/2591212>;

8. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. -Т.: Ўзбекистон, 1997. 162-бет.

9. Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати билан Туркия Республикаси Ҳукумати ўртасида “Наркотик воситалари ва психотроп моддаларини ғайриқонуний тарқатишга ва терроризмга қарши кураш соҳасида ҳамкорлик тўғрисида” битим. 05.04.1993 й. // URL: <https://lex.uz/docs/2682248>;

10. “Туркия Республикасида Ўзбекистон Республикасининг элчихонасини ва бош консулхонасини очиш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 201-сонли қарори, 04.05.1993 // URL: <https://lex.uz/ru/docs/521451>;

11. Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати билан Туркия Жумҳурияти Ҳукумати ўртасида “Наркотик воситалари ва психотроп моддаларини ғайриқонуний тарқатишга ва терроризмга қарши кураш соҳасида ҳамкорлик тўғрисида” Битим. 05.04.1993. <https://lex.uz/docs/2682248>;

12. Тимченко Л.Д. Международное право: учеб. для юрид. вузов. Харьков: Консум, 1999. - 525 с.

13. Ўзбекистон Республикаси ва Туркия Жумҳурияти ўртасида 1996 йил 8 апрелда имзоланган “Абадий дўстлик ва ҳамкорлик тўғрисида”ги шартнома. // URL: <https://lex.uz/docs/2591212>;

14. Ўзбекистон ва Туркия ўртасида ўзаро ишонч асосидаги дўстона муносабатлар стратегик ҳамкорликни янада мустақкамлашнинг олий ифодасидир // Янги Ўзбекистон газетаси 2024 йил 7 июнь, 112-сон // URL: <https://yuz.uz/file/newspaper/808b4c116539c8b3c6942c8b52fffc42.pdf>;

15. “Milletlerarası Münasebetlerin Yürütülmesi ve Koordinasyonu Hakkında” 1173 sayılı Kanun, 17.05.1969 // URL: <https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/kanunlar/milletlerarasi-munasebetlerin-yurutulmesi-ve-koordinasyonu-hakkinda-kanun-1173/1>;

16. “Bazı Andlaşmaların Yapılması için Cumhurbaşkanına Yetki Verilmesi Hakkında” 244 sayılı Kanun, 09.07.2018 // URL: <https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/kanunlar/milletlerarasi-andlasmalarin-yapilmasi-yururlugu-ve-yayinlanmasi-ile-bazi-andlasmalarin-yapilmasi>;

17. “Milletlerarası Andlaşmaların Onaylanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi”, 15/7/2018 – 30479 // URL: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.9.pdf>;

18. Bu Anayasa, Kurucu Meclis tarafından 18/10/1982’de halkoylamasına sunulmak üzere kabul edilmiş ve 20/10/1982 tarihli ve 17844 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmış; 7/11/1982’de halkoylamasına sunulduktan sonra 9/11/1982 tarihli ve 17863 Mükerrer sayılı Resmî Gazete’de yeniden yayımlanmıştır. 1982 Anayasası’nda 90. madde ile 104/b-5. 1982 Anayasası’nın Yasama bağılığı altında düzenlenmiş olan 90. maddesi son haliyle Göyledir “Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak andlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır. // URL: <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/anayasa/>.